



ایران و روسیه؛ شریک استراتژیک یا رقیب اقتصادی؟

آشفته‌گی در بازارهای جهانی انرژی و مسائل امنیتی در جهان، منجر به پیوندهای تجاری و سیاسی قوی‌تر بین ایران و روسیه شده است...

آشفته‌گی در بازارهای جهانی انرژی و مسائل امنیتی در جهان، منجر به پیوندهای تجاری و سیاسی قوی‌تر بین ایران و روسیه شده است. درحالی که برخی معتقدند این عوامل تنها نشان دهنده گرمی موقت روابط دو کشور است، دلایل دیگر نشان از اتحاد نزدیکتر تهران و مسکو دارد. به گزارش آران نیوز به نقل از تسنیم، روابط ایران و روسیه در تاریخ سیاسی مدرن بیشتر بر پایه رقابت مشخص شده است تا همکاری. حوادث نظامی در دوران شوروی، فضای بی‌اعتمادی ایجاد کرد، اما روسیه توانست با تغییر در عملکرد سیاسی خود، به شریک اقتصادی و سیاسی برجسته‌تر ایران تبدیل شود. زیرا هر دو کشور هدف تحریم‌های غربی قرار گرفته‌اند. اخیراً، آشفته‌گی در بازارهای جهانی انرژی و وخامت اوضاع امنیتی در منطقه منجر به ایجاد پیوندهای تجاری و سیاسی قوی‌تری بین دو کشور شده است.

گرمی موقت روابط یا اتحاد نزدیک‌تر؟

برخی از تحلیلگران معتقدند که این عوامل تنها نشان دهنده گرم شدن موقت روابط بین مسکو و تهران است. با این حال، دلایل بیشتری برای این باور وجود دارد که این تغییرات ریشه‌های یک اتحاد بسیار نزدیک‌تر را نشان می‌دهد که مشخصه آن همکاری در تولید انرژی و برق، توسعه زیرساخت‌های مشترک و کمک‌های نظامی است.

گردش مالی تجاری، به ویژه در تسلیحات پیشرفته، ماشین‌آلات سنگین و وسایل نقلیه زمینی به طور چشمگیری در سال گذشته افزایش یافته است: حجم کلی 71 درصد افزایش یافته و در حالی که تجارت روسیه و ایران به دلیل تحریم‌ها در سال 2014 تنها به 1.68 میلیارد دلار رسید، با ظهور مجدد اقتصاد ایران و سفر رئیس‌جمهور ایران به مسکو و توافقات اقتصادی میان طرفین، این رقم می‌تواند به بیش از 10 میلیارد دلار برسد.

لازم به ذکر است، تجارت با تهران سنگ بنای سیاست خارجی روسیه در غرب آسیا است. در نگاه اول، به نظر می‌رسد که روابط سیاسی نزدیکتر روسیه و ایران با نقش حمایتی مسکو در تصویب برنامه جامع اقدام مشترک (J.C.P.O.A) یا همان برجام در ژوئیه 2015 تسریع شده است. از دیدگاه کارشناسان اقتصادی در ایران، روسیه در اولویت قرار گرفته است. مواضع مسکو برای سرمایه‌گذاری در ایران و حرکت دیپلماتیک مشترک بر روی حوزه دیرینه وضعیت حقوقی دریای خزر، سطوح جدیدی از همکاری بی‌سابقه را نشان می‌دهد.

با این حال، این پیشرفت، موقعیت دشوار ساختاری و اقتصادی ایران را نادیده می‌گیرد. بیش از 10 سال است که گردش مالی بین فدراسیون روسیه و ایران از 1.7 تا 2.2 میلیارد دلار در سال 2020 میلادی در نوسان بوده است. در سال 2021 با وجود پیشرفت‌های حاصل شده، حجم تجارت بین دو کشور همچنان پایین است. وضعیت فعلی ساختار صادرات روسیه و ایران به گونه‌ای است که تقاضای مصرف‌کنندگان برای کالاهای یکدیگر بسیار ناچیز است. سطح بسیار پایین مبادلات کالایی، گواهی بر این موضوع است. رئیس‌جمهوری ایران هم، به درستی در نشست کرملین اشاره کرد که سطح کنونی تجارت دوجانبه رضایت‌بخش نیست و در همین راستا، دو کشور برای رفع موانع تعاملات تجاری و افزایش مبادلات تجاری به سطح 10 میلیارد دلار در مرحله اولیه به توافق رسیدند.

حجم تجارت روسیه با جمهوری اسلامی ایران در سال 2021 یک رکورد تاریخی ثبت کرد و به حدود چهار میلیارد دلار رسید. در 11 ماهه سال 2021 رشد تجارت روسیه با ایران با افزایش 89.4 درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن به 3 میلیارد و 785 میلیون دلار رسید که تا پایان سال 2021 می‌تواند به 4 میلیارد دلار برسد. از این حجم مبادلات تجاری روسیه و ایران در سال 2021 به میزان چهار میلیارد دلار که یک رکورد تاریخی است، صادرات روسیه به ایران بیش از دو برابر و تقریباً 3 میلیارد دلار است، در حالی که واردات از ایران به روسیه تقریباً 22 درصد افزایش یافته است. تقریباً 80 درصد تجارت بین دو کشور را محصولات کشاورزی نظیر غلات و دانه‌های روغنی سبزیجات، میوه‌جات، خشکبار و آجیل تشکیل می‌دهد. تعدادی از پروژه‌های تجاری بین دو کشور نیز در بخش انرژی در حال اجرا هستند که در سال 2021 شدت یافته‌اند. بسیاری از شرکت‌های

ایران و روسی محصولات خود را از طریق کشورهای واسطه مثل ترکیه، امارات، جمهوری آذربایجان و سایر کشورها به تهران و مسکو عرضه می کنند. مثلاً یک شرکت روسی از طریق یک واسطه ترکیه محصولات خود را به تهران عرضه می کند و بالعکس از تهران به مسکو. طبیعتاً این نوع تجارت غیرمستقیم در آمار سرویس گمرک بین ایران و روسیه لحاظ نشده است. حجم واقعی تجارت بین کشورها به طور قابل توجهی از شاخص های رسمی خدمات گمرکی فراتر رفته است. تا پایان سال 2020 تجارت واقعی با ایران به 10 میلیارد دلار رسید.

در این میان با توجه به گسترش سطح همکاری سیاسی و اقتصادی تهران-مسکو می توان به برخی موارد در جهت ایجاد مانع برای گسترش همکاری های اقتصادی طرفین نام برد که با تسهیل این موارد جهش بزرگی در راستای مبادلات اقتصادی طرفین صورت خواهد پذیرفت.

موانع تجارت ایران و روسیه

- 1- تحریم های آمریکا علیه سیستم بانکی ایران همچنان یکی از ترمزهای کلیدی توسعه تجارت روسیه و ایران است، اگرچه بسیاری از شرکت ها یاد گرفته اند که از این مانع عبور کنند.
- 2- مشکلات لجستیکی از جمله مشکلات در مرز ایران و جمهوری آذربایجان. تجار ایرانی شکایت دارند که اغلب در گذرگاه های مرزی - هم از ایران به جمهوری آذربایجان و هم در مسیر جمهوری آذربایجان به روسیه - صف های طولانی تشکیل می شود. این اغلب نتیجه نقص فنی است. بر این اساس، هر دو طرف روسی و ایرانی علاقه مند به فعال سازی این مسیر از طریق دریای خزر هستند. اما متأسفانه مشکل اصلی در راه فعال شدن مسیر خزر، نبود کشتی های مدرن در دریای خزر است.
- 3- مهمترین مانع بر سر تجارت ایران و روسیه مشکلات زیرساخت های ارسال کالا است. به رغم مرز آبی دو کشور و الزام دارا بودن ناوگان دریایی مناسب، ایران در این بخش ضعف بزرگی دارد.

راهکارهای پیشنهادی

مشکلات لجستیکی، ترانزیتی و بانکی از جمله موانع سد راه تجارت ایران و روسیه است و ضرورت دارد مسئولان دو کشور نسبت رفع این موانع اقدام کنند. برخی از راهکارها می تواند موارد ذیل باشد.

- 1 - در حال حاضر بانکی وجود ندارد که به صورت تمام عیار به تجار دو کشور کمک برای مبادلات اقتصادی کند. راه اندازی بانکی اختصاصی که با ارز محلی دو کشور کار کند برای توسعه مبادلات بسیار ضروری است.
- 2 - راه اندازی ابزارها، امکانات و زیرساخت های لجستیکی لازم است و متأسفانه سالهاست که راه گذر اقتصادی شمال- جنوب در قسمت ایران به بهره برداری نرسیده است.
- 3- مشکل روادید برای تجار ایرانی یکی دیگر از موانع توسعه تجارت بین ایران و روسیه است و اگر روادید برداشته شود، تبادلات اقتصادی ایران و روسیه چند برابر افزایش خواهد یافت.
- 4- کمبود اطلاعات از ظرفیت های اقتصادی ایران و روسیه از دیگر موانع توسعه اقتصادی دو کشور است که لازم است در این مورد اطلاع رسانی شود.

5- در صورت عضویت رسمی ایران در اتحادیه اوراسیا سطح مبادلات اقتصادی ایران و روسیه بیشتر از 40 درصد افزایش خواهد یافت. بنابراین، عضویت هر چه سریعتر ایران در این اتحادیه ضروری است که هم به نفع اقتصاد ایران و هم منطقه خواهد بود.

6- برندسازی از ایران در حوزه های سیاسی و اقتصادی نیز برای تقویت روابط اقتصادی دو کشور لازم است. در این مورد باید ایران با برنامه ریزی مشخص برای رقابت های منطقه ای و بین المللی برای خود وجهه و شاخص ایجاد کند.

ظرفیت های بالفعل و بالقوه همکاری گول های انرژی

اما با وجود محدودیت ها و برخی موانع، ایران و روسیه گول های هیدروکربنی هستند. ذخایر گاز طبیعی دست نخورده ایران پس از روسیه در رتبه دوم جهان قرار دارد و هر دو کشور در میان 10 کشور برتر ذخایر نفت اثبات شده قرار دارند. با توجه به موقعیت آنها به عنوان رقبای بالقوه، این کشورها در ابتدا ممکن است طبیعی ترین همکار در بخش انرژی به نظر نرسند.

زیرا هجوم نفت خام ایران به بازارهای بین المللی نفت، احتمالاً سهم بازار را از صادرکنندگان روسی می گیرد و قیمت های جهانی نفت را بیشتر کاهش می دهد. با توجه به ماهیت متزلزل روابط اتحادیه اروپا و روسیه و نیاز به تامین کنندگان جایگزین گاز طبیعی، تهران می تواند خود را در رقابت برای برآوردن تقاضای اروپا برای گاز طبیعی بیابد.

در حالی که این ها احتمالات قابل قبولی هستند، انگیزه های سیاسی و تجاری وجود دارد که به

احتمال زیاد تجارت نفت و گاز ایران و روسیه را به سمت همکاری به جای رقابت آشکار در کوتاه مدت و بلندمدت سوق می دهد.

در حوزه سیاسی، روسیه یک متحد بررسی شده و نسبتاً قابل اعتماد برای ایران است. اگرچه روابط ایران و شوروی به دلیل اختلافات ایدئولوژیک به طور دوره ای تیره می شد، اما این مشکلات تا حد زیادی با سقوط اتحاد جماهیر شوروی از بین رفت.

شرکت ملی نفت ایران (N.I.O.C) در سال 1997 مجموعه ای از قراردادهای همکاری با شرکت ملی نفت روسیه (گازپروم) برای توسعه میدان گازی پارس جنوبی امضا و تعدادی قرارداد اکتشاف و تولید و توزیع گاز طبیعی را منعقد کرد.

سایر شرکت های نفتی روسیه در اواخر دهه 2000، در سال های 2013 و 2014، قراردادهای توسعه E&P و توسعه زیرساخت ها به ارزش حدود 10 میلیارد دلار امضا کردند. در سال 2016، گازپروم یک درخواست رسمی برای مشارکت با شرکت ملی نفت ایران ارائه و در ساخت اولین کارخانه مایع سازی گاز طبیعی کشور فعالیت کرد.

در بسیاری از موارد، شرکت های روسی تعهد خود را به بازار ایران با امضای قراردادهای همکاری در مواجهه با مخالفت های قابل توجه غرب نشان دادند. به همین ترتیب، در حالی که تحریم های فزاینده ای تأثیری بر خروج موقت شرکت های نفتی خصوصی روسی با منافع در ایالات متحده، مانند لوک اویل، از ایران داشت، گازپروم هرگز آن را ترک نکرد.

بنابراین جای تعجب نیست که روسیه و ایران در ژوئیه 2016 یک برنامه استراتژیک انرژی پنج ساله جدید را امضا کردند یا اینکه شرکت های انرژی روسیه در فهرست نهایی دولت ایران قرار گرفتند. از نظر تجاری صرف، همکاری ایران و روسیه با اولویت های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلندمدت هر دو کشور مطابقت دارد. روسیه در ایران بخش وسیعی از هیدروکربن ها را می بیند که هنوز توسعه نیافته است که فاقد فناوری و تخصص کافی در زمینه تولید، پالایش و توزیع است. شرکت های روسی، این فناوری و تخصص را به شرکت های ایرانی که بدون توشه های سیاسی ضمنی در هرگونه تعامل با ایالات متحده یا شرکت های انرژی اروپایی، کمک های ارزشمندی دریافت می کنند، دارند و برای ارائه آن تشویق می شوند. شرکت های روسی همچنین می توانند این کار را با سرعتی بسیار سریع تر از شرکت های آمریکایی و اروپایی انجام دهند که حداقل در کوتاه مدت به دلیل تحریم ها و نگرانی های مربوط به پایبندی با مشکل مواجه خواهند شد. برخی از مقامات دولتی روسیه علناً تشخیص داده اند که فرصتی برای مدرن سازی قابلیت های شرکت های انرژی ایرانی در سراسر زنجیره ارزش و تقویت تخصص پرسنل محلی وجود دارد. با انجام این کار، شرکت های روسی خود را برای رفع نیاز کوتاه مدت تا میان مدت و همچنین تبدیل شدن به شریک بلندمدت شرکت های ایرانی که به طور فزاینده ای پیچیده تر هستند، قرار می دهند.

آنها همچنین به طور موثر شانس شرکت های آمریکایی یا اروپایی را برای به دست آوردن موقعیت اولویت در ایران از بین می برند یا به شدت کاهش می دهند و همچنین احتمال ایجاد یک رقابت غیرمولد بین شرکت های انرژی روسیه و ایران را کاهش می دهند.

نویسنده: معصومه محمدی کارشناس مسائل روسیه